

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΑ.

ΤΑ «ΠΑΡΑΚΑΙΡΑ» ΤΟ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ.— Μπροστά σ' ένα έργο του Παλαμά πρέπει πάντα να στεκόμαστε με την πιο μεγάλη προσοχή, να τάγγιζουμε με το βαθύτερο σεβασμό και να μιλούμε γι' αυτό με τη μεγαλύτερη αγάπη. Θέλοντας κανείς να γράψη—όχι κριτική—μά λίγα λόγια, που να μπορούνε να το γνωρίσουν στους πολλούς, πρέπει πάντα να μετρήση καλά τις δυνάμεις του και να δώσει σ' όλες τις λειτουργίες του μυαλού του την πιο έντατική τους ενέργεια. Γιατί ό τέτοιος κάθε φορά θάχει να γνωρίση το μεγαλύτερο Έλληνικό φιλολογικό γεγονός εκείνης της εποχής και θάχει να μιλήση γιά βιβλίο, που ή έκδοσή του άποτελει πάντα ένα σπουδαιότατο σταθμό της νέας μας φιλολογίας.

Η νέα ποιητική συλλογή του μεγαλείτερου Νεοέλληνα ποιητή, του Κωστή Παλαμά, «Τά Παράκαιρα», βγήκε τον περασμένο Φλεβάρη μέσα στα μεγάλα παγκόσμια ζυμώματα που έφερε ή έπαύριο του τρομερού πολέμου. Σε μιάν εποχή έξαιρετικά μεγάλη γιά την ανθρωπότητα, με έθνικοκοινωνικές μεταβολές άνάλογες με την τρομερότητα και μεγαλοσύνη του αίτιου που τις έδημοούργησεν, σ' εποχή ξεχωριστά γιά την πατρίδα μας μεταβατικώτατη και δραματικώτατη γιά τις αγωνίες και άποτελέσματα που κρύβει μέσα της, ό Παλαμάς σύναξε σέ τόμο κάποια τραγούδια του που τό περιεχόμενό τους δέ συγγενέβει και τόσο με την εποχή τους και με τά καιρικά τριγύρω τους. Την αντίθεση τούτη ή και την έλλειψη τούτη τηνέ δικαιολογεί ό ίδιος ό ποιητής σ' ένα κριτικώτατο πρόλογο, που μέσα του βρίσκονται γοργοριμμένες κάποιες γενικώτατες ποιητικές άλήθειες στό στυλ και στή φόρμα που μόνο ένας Παλαμάς ξέρει να τις δίνη. Ό πρόλογός του πάντα με σταματά. Μου ξεδιπλώνει κάθε φορά τό ποιητικό Είναι του πλατύτατο και γενικώτατο καθώς είναι τις περισσότερες φορές, γενικά ανθρωπιστικό και παγκόσμιο ή κάποτε μερικά πατριδολατρικό. Μου φανερώνει την έσώτερη υπόσταση του Ποιητή που ξέρει να συγκινείται άπ' όλους τους καιρούς, που ξέρει να ζή μ' όλες τις εποχές, που ξέρει να γαλαιάζει όλα τά ιδανικά και που ξέρει να χτυπά την έναλλάσσουσα λύρα του σ' όλους τους σκοπούς, άπό τό γλυκώτατο άηδονολάλημα και τό γλυκοπαθιασμένο μοτίβο του έρωτόπαθου τραγουδιση ίσαμε τό βροντερόφωνο και μεγαλόστομο κράξιμο του Έθνοδηγητή ή τό συναρπαστικό κήρυγμα του προφήτη μιάς νέας θρησκείας, της Άνθρωπότητας κι όλης της Γης.

Τά τραγούδια των «Παράκαιρων», γραμμένα σέ διαφορετικές εποχές πριν και κατά τον πόλεμο, άποτελούν ένα έσώτερο κοίταγμα και δείχνουνε τά περισσότερα τον ποιητή στραμμένο πρὸς τό μέσα του. Είναι ίσως οί στιγμές που κουρασμένος ό ποιητής άπό τάναντέματα μεγάλων ιδανικών και άπό τά δουλέματα κάποιων πλατειών έργων στρεφότανε πρὸς τον έαυτό του και πρὸς τά ζωικά πράματα του τον τριγυρνών με την αγάπη του κοσμοκῶ ανθρώπου. Είναι, όπως λέει κι ό ίδιος στόν πρόλόγό του, «σά σφρισματ' άγαπημένων ήχων γιά να μου συντροφέψουν κάποιους άλλους στοχασμούς μου και γιά να μου την εύκολύνουν τη γέννα κάποιων άλλων τραγουδιών...» Γι' άφτό τά «Παράκαιρα» δέν τά χαρακτηρίζουν ούτε οί μεγαλονόητοι συμβολισμοί ενός «Δωδεκάλογου» ούτε τά έθνικά ξεχειλίσματα μιάς «Φλογέρας», ούτε τά γοργογυρίσματα πρὸς όλες τις σφαίρες του νοητού και τά φιλοσοφήματα άπάνου σέ λογείς θέματα της «Άσάλευτης Ζωής», της «Πολιτείας και Μοναξιάς» και τελευταία των «Βιωμών». Τάντίθετο, τά «Παράκαιρα» είναι γεμάτα άπό ύποκειμενισμό ό και τό κύριο χαρακτηριστικό τους είναι τό έγώ του ποιητή. Ό ποιητής σάθηκε μιά στιγμή να ξεκουραστή άπό τάνιάκοπο άντικειμενικό κοίταγμα της ίστορίας των εποχών, των πραγμάτων, των προσώπων. Κάποτε μέσα στό μεγαλόπρεπο ταξίδι με τό καράβι του άντικειμενισμού θυμότανε τον έαφτό του και με στοργή κι αγάπη στρεφότανε στα κοσμικά πράματα που περιβάλλουνε τον ποιητή -άνθρωπο. Σε τέτοιες στιγμές χρωσιένται τά περισσότερα τραγούδια της νέας συλλογής. Όλα εκείνα τά πράματα και πρόσωπα που ξεχωριστά αγάπησε ό ποιητής, λυτήθηγε γιά τό χαμό τους, όλες οί ήρώισσες και ήρωες που κάθε φορά

ἀπὸ διάφορα βιβλία τὸν συγκινήσανε κι ὅλα τὰ κοσμικά γύρω του, συνδυασμένα μὲ τρόπο πὺν νάποτελοῦνε κάποια αἰώνια σύμβολα, βρίσκουνε θέση τὸ νέο τόμο. Εἶναι τὸ πλατὺ ἐσώτερο ξεδιπλωμα τοῦ ποιητῆ μὰ μαζὶ καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ἀποτελεῖ τὰ κλειδιὰ πὺν μποροῦνε νὰ σοῦ ἀνοίξουνε τὶς χίλιες δυὸ πόρτες τοῦ λαβυρινθιακοῦ ἀγνοπαλατιοῦ πὺν λέγεται ψυχὴ τοῦ ποιητῆ. Στὸν προσεχτικὸ μελετητῆ τῶν «Παρακαίρων» φανερώνεται ὁ ἀνθρώπος, ὀλοζώντανος μπροστὰ στὰ μάτια του, μ' ὅλες του τὶς ἀγάπες, τοὺς καημοὺς καὶ τοὺς πόνους, καὶ ὁ ποιητῆς, δλάκερος στὶς ποικίλες του ἐκφάνσεις, μὲ τὸ κατασύνεχο ἀψήλωμα καὶ ἀπλωμα σ' ὅλες τὶς σφαῖρες τοῦ νοητοῦ. Ὁ ἴδιος ποιητῆς, στὶς ἀξέχαστες γιὰ μένα ὄρες πὺν τὸν πλησίαζα, μιλώντας μου γιὰ τὰ «Παράκαιρα» μοῦπε: «Γιὰ νὰ τὰ καταλάβης πρέπει νύχης διαβάση καὶ νύχης παρακολούθηση ὄλο τὸ ἔργο μου, γιὰτὶ μέσα σ' ἀφτὰ βρίσκουνται σὲ σπέριμα ὅλες οἱ ἰδέες πὺν μὲ τραβήξανε».

Τὰ «Παράκαιρα» λοιπόν, τέτοια καθὼς εἶναι, μποροῦσε κανεὶς νὰ τὰ χαρακτηρίση σάν ποιήματα ξεπεσμοῦ, σάν τὴν ντεκατέντζα τοῦ ποιητῆ. Μὰ θάχει ἄδικο στὴ βιαστικὴ του ἀφτὴ κρίση. Καὶ δὲ μὰς ξεδιπλώνει καὶ δὲ μὰς σηκώνει τὴν ἀβλαῖα σ' ὀράματα μεγαλοφάνταστα καὶ σὲ κόσμους ἱστορικοὺς ἀναστημένους ἀπὸ τῆς λύρας τὸ χρυσὸ καὶ μαγικὸ ραβδί, ναί, μὰ μὰς γιομίζει τάφτι μὲ τοῦ ἀτομισμού του τὴν ἐκφραση καὶ μὲ τοὺς ὕμνους, τὸ κλάμα καὶ τὴν ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ὀ.τι ἐπίδρασε βαθειὰ στὴ ζωὴ του. Πλάι στοῦ ἐπικολυρικὸ τοῦ συνέπαρα, στοῦ ἱστορικοῦ ἐθνοδηγητῆ τὸ κήρυγμα, στοῦ φιλόσοφου τὸ βύθισμα, ἐχρειάζετο τὸ φανέρωμα τοῦ Ἀνθρώπου. Τέτοια ἀνάγκη γιομίζουνε τὰ «Παράκαιρα». Τὰ βρίσκω καὶ τὰ χαρακτηρίζω ὡς τἀναγκαῖο συμπλήρωμα τῶν ἄλλων συλλογῶν του στὸ πλέριο ἀγνάντεμα καὶ στὴν τέλεια κατανόηση τοῦ μεγαλόπρεπου ποιητικοῦ κύκλου τοῦ Παλαμικοῦ ἔργου. Καὶ τέτοια ὀμως πὺν εἶναι δὲν πάβουνε νύχουνε τὴν ἴδια Παλαμικὴ σφραγίδα μ' ὄλα τὰ προηγούμενα. Καμιά κατὰπτωση στὸ αἶσθημα, καὶ καμιά ἀδυναμία στὴν ἔμπνεψη. Ὁ ποιητῆς μὰς εἶτε ὀραματίζεται τὰ μεγάλα ὀράματα τοῦ Κόσμου, τῆς Ζωῆς, καὶ τῆς Φυλῆς του εἶτε τὸν ἑαφτὸ του ξεδιπλώνει καὶ τὰ μέσα του δείχνει μένει, σύμφωνα μὲ τὸ ποιητικὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου Ταῖν «πάντα νέος καὶ αἰώνια παρθενικός».

✱

Στὰ «Παράκαιρα» βρίσκουνται ὄλα τὰ χαρίσματα τῆς Παλαμικῆς τεχντροπίας. Τὰ μέτρα του παρουσιάζουνε πάντα τὴν ἴδια ποικιλία καὶ τὴν ἴδια ἐναλλαγὴ. Μέσα στὸ πλούσιο δούλεμα τοῦ 15σύλλαβου, τοῦ 13σύλλαβου καὶ τοῦ 11σύλλαβου βλέπουμε τὴν παντοινὴ Παλαμικὴ μαεστρία στὸ μεταχείρισμα τῶν μέτρων καὶ τῶν ρυθμῶν. Ὁ στίχος του σάν πάντα κλασικὸς καὶ γεμάτος. Καὶ βέβαια, ὀπως σ' ὄλους τοὺς μεγάλους ποιητῆς, βρίσκουμε καὶ στίχους κάποιας ποιητικῆς ἀδυναμίας καὶ κούρασης, κάποιοι ποιητικοὺ τραβήγματος στὸ κατασκευάσμα τους, σάν οἱ τέτοιοι ἀπὸ τὴν «Εὐρυδίκη» του:

«Σὲ ποιῆς Ροδότης τὶς κορφῆς καὶ στὰ ποτάμια ποιοῦ Αἴμου,
σὲ πλοῖσια ποιά Παγγαῖα, σὲ ποιῆς πλατιοὺς θρακιώτες Ἐβρους,
σὲ ποιῆς ἄπατες θάλασσης μαῦρες καὶ σὲ ποιά πέλαα
πὺν ἀσπρογαλλιάζουν ἀπὸ ποιδῶν ξανθονησιῶν κυκλάδες»....

Ὅμως ἐφτυχῶς ἀφτὸι εἶναι καὶ οἱ μόνου πὺν πρόσεξα, καὶ ἔρχουνται παρακάτω στὸ ἴδιο τραγοῦδι στίχοι ἄλλου πὺν ἀναβροῦν ἀπὸ τὴν πλούσια πηγὴ τοῦ λυρισμοῦ του, γιὰ νὰ σὲ κάνουνε νάπολησμονήσης τὴν προηγούμενη ἐντύπωση:

«...Τῶνομα, τῶνομα, τῶνομά σου!
Πλάση, καὶ πιάνεται, ὀλογοιμάτη,
καὶ τὴν ἀδράχω,
τὸ γλυκοσφίγγω, σάν κορμὶ κάτι,
κάτι πρωτόφαντο καὶ τὸ ψάχω.
...Καὶ θὰ τὸ γράφω στᾶδεια ρημάδια,
καὶ στὰ πολύκοσμα τὰ παλάτια,
καὶ στὰ καλύβια καὶ στὰ λαγκάδια,
καὶ στὰ κορμιά σας, πλατάνια, ἐλάτια!...»

Ἐνα ἀπὸ τὰ πολλὰ χαρακτηριστικὰ τῶν «Παράκαιρων» εἶναι καὶ ἡ μουσικότητά τους, ἔντονη σὲ πολλὰ μέρη, πὺν θελήσανε μερικοὶ νὰ τοὺς τὴν ἀρνηθοῦνε. Καὶ δὲν ἔχουνε βέβαια

τῆ μουσικότητα τῆ μοναδικῆ καὶ παθητικώτατη, ποῦναι σὰ γλυκοχάδεμα ἄβρου χεριοῦ, τοῦ Μαλακασικοῦ τετράστιχου. Ἡ μουσικότητά τους καὶ γενικὰ τὸ μουσικὸ στὴν Παλαμικὴ ποίηση, εἶναι κάπως ἀλλιόωτικο. Κάτι τὸ ἀντρίκεια ἔντονο σὲ πολλὰ μέρη, ποῦ παίρνει χίλιων λογιῶν ἀπόχρωσες καὶ τόνους ἀνάλογα πάντα μὲ τὴν πλούσια συναισθηματικότηκα τοῦ ποιητῆ. Πότε ἀλαφριά καὶ γλήγορη, πότε βαθύφωνη καὶ σὰν προφητικὴ καὶ τότε σ' ὄλους τοὺς τόνους τῶν διαπασῶν μιᾶς τραχειᾶς ποιητικῆς ἁρμονίας. Κομμάτια ἀνάλογα ἀπὸ τὰ «Παράκαιρα» μποροῦσα πολλὰ νὰ φέρω, ἂν εἶχα τόπο. Ξεχωρίζω ὁμως γιὰ τὴν ἔντονη μουσικότητά του τὸ 2^ο τραγούδι τῶν «Παράκαιρων», ἔν' ἀπὸ τὰ καλεῖτερα ὅλης τῆς συλλογῆς:

«Σ' ἀγαπῶ μὲ τῆ γλώσσα
τοῦ πουλιοῦ τᾶηδονιοῦ
καὶ μὲ τᾶφραστα μ' ὄσα
στὸ θαμπό μου τὸ νοῦ

μισσοῦν, ἀργορεῦουν,
ἀπὸ χάος λαός,
κ' ἐναγώνια γυρεῦουν
τὴν μορφὴ καὶ τὸ φῶς»... κλπ.

Ξεχωρίζω ἀκόμα γιὰ τὸν ἴδιο λόγο τὸ 8^ο, 17^ο, τὴν «Κακὴ φωτιά», τὸ «Στῶργανο ποῦ παῖζ' ἢ κόρη» κ.λ.π.

Ἄλλο χαρακτηριστικὸ τῶν «Παράκαιρων» εἶναι τὸ πλούσιο αἶσθημα ποῦ τὰ πλημμυρίζει, αἶσθημα ποῦ κάποτε ξεχύνεται σὲ πλατὺ λυρισμό. Ἀναμφίβολα ἡ νέα συλλογὴ εἶναι γραμμένη μὲ πολὺ αἶσθημα. Κ' εἶναι τοῦτο φυσικὸ γιὰ τραγούδια κινημένα ἀπὸ τὶς ἀγάπες, τὰ πάθη, τοὺς κημούς, τὴν λυπὴς τοῦ παντοιοῦ Ἀνθρώπου. Ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὶς λογιῆς ἐντύπωσης τῆς ζωῆς, τόσο τῆς κοσμικῆς ὅσο καὶ τῆς ἰδεολογικῆς, ξεχωρίζει ἐκεῖνες μόνο ποῦ ἐπιδροῦνε ἀπάνω του μέσο τοῦ αἰσθήματος. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ τραγούδια τὰ γεννημένα ἀπὸ τὶς αἰτίες αὐτὲς εἶναι γιομᾶτα ἀπὸ τέτοιο, πότε εἰδυλλιακὸ ἔξ αἰτίας μιᾶς ἀγάπης, πότε θλιβερό ἀπ' ἀφορμὴ ἑνὸς τάφου, πότε πατριωτικὸ ἀπὸ τάντίκρουσμα τοῦ μνημείου τοῦ Ἡρώα καὶ τῶν γύρω του πολεμικῶν κραβγῶν, καὶ πότε καὶ βαθύτερα φιλοσοφικὸ καὶ γενικὰ ἀνθρωπιστικὸ.

✱

«Τὰ Παράκαιρα» ὅσο κι ἂν δὲ συγγενέβουνε μὲ τὰ συγκαιρινὰ τους, ὁμως κάποια ἀντιφεγγιὰ τῆς γύρω κοσμοχალασιάς θὰ βροῦμε μέσα τους, καθὼς τὸ δεῖχνουνε τὸ πλατὺ τραγούδι «Λόγος καὶ Ἀντίλογος» καὶ τὸ τελεφαῖο, «Τὶς χῶρες τὶς χερσῶνες», ποῦναι βαλμένο σὲ θέσση ἐπιλόγου. Κι ἀκόμα, ὅπως μιᾶς λέει στὸν πρόλογό του ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, τὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς ἀφτῆς τοῦ συντροφέψανε «τῆ γέννα κάποιων ἄλλων τραγουδιῶν. Τραγουδιῶν ὄχι παράκαιρων, μὰ πολὺ ἐπίκαιρων' ἢ καλύτερα, μαζὶ καιρικῶν καὶ γιὰ ὄλους τοὺς καιρούς», ποῦ θὰ φανοῦνε σὲ λίγο χρόνο. Γιατὶ τὰ τέτοια τραγούδια γιὰ νὰ μποῦνε ἄξια στὴ μεγάλη Τέχνη πρέπει γιὰ τὴ γεννησὴ τους νὰ δοθῆ ἡ ἀνάλογη καιρικὴ προοπτικὴ. Ἔτσι σὲ λίγο θὰ ἐκδοθοῦνε, ὅπως μοῦπε ὁ ποιητὴς τελευταία στὴν Ἀθήνα, τὰ «Ἐπι κ α» του τὰ κινημένα ἀπὸ τὸν πόλεμο κι ἀπὸ τὶς μεταβολὲς καὶ τὶς ἀπόψεις τὶς παγκόσμιες καὶ τὶς κοινωνικὲς ποῦ μιᾶς ἔφερε. Μᾶς τὸ ὑπόσχεται ἄλλως τε κι ὁ ἴδιος στὸ τέλος τῶν «Παράκαιρων», στὸ τραγούδι τοῦ Στίχου καὶ τῆς Ἐμπνοῆς:

«Ἐύνη! Γλήγορα κάμε.
Τὶ ἐγὼ τώρα εἶμαι ἢ ρήγισσα,
τώρα ὁ σκλάβος ἐσύ!
ΕΠΙΚΟΙ εἶν' οἱ ΚΑΙΡΟΙ.»...

ΛΕΜΕΣΟΣ, ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1919.

ΓΙΑΓΚΟΣ ΗΛΙΑΔΗΣ.

ΓΡΗΓ. ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΗΣ ΚΟΝΤΕΣΣΑΣ ΒΑΛΕΡΑΪΝΑΣ. Ἀθήναι 1918.— Ὁ κ. Γρ. Ξενόπουλος παρουσιάζει ἕνα σπάνιο φαινόμενο στὰ θεατρικὰ καὶ ἐν γενεῖ τὰ φιλολογικὰ χρονικά. Σπάνιο ὄχι τόσο γιὰ τί ἔγραψε, ὅσο γιὰ τὸ τί εἶπαν γι' αὐτὰ ποῦ ἔγραψε. Ἡ κριτικὴ θέλησε νὰ τὸν ρεζιλιέψῃ, εἴτε νὰ τὸν ἐκθειάσῃ καὶ αὐτὸς χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ τὴν ἐκμη-